

КУЛЬЧИЦЬКИЙ В. І.

Національний авіаційний університет

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОБУДОВУ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ СЛОВОТВОРУ

(на матеріалі сучасної німецької мови)

У статті досліджується система словотворення сучасної німецької мови у структурно-семантичному, функціональному, номінативному та комунікативному вимірі шляхом аналізу новоутворених похідних слів, не зафіксованих словниками, а також словотвірні одиниці з прозорою семантикою, що позбавлені лексикологічних нашарувань.

Ключові слова: словотвір, новотвори, номінація, комунікація, функція, модель, семантична категорія, текстотворення.

В статье исследована система словообразования современного немецкого языка в структурно-семантическом, функциональном, номинативном и коммуникативном измерении путем новообразованных производных слов, не зафиксированных словарями, а также словообразовательных единиц с прозрачной семантикой, лишенных лексикологических наслоений.

Ключевые слова: словообразование, новообразования, номинация, коммуникация, функция, модель, семантическая категория, текстообразование.

In the article the word-formation system of the Modern German language in structural and semantic, functional, nominative and communicative dimensions is investigated by means of innovative derivatives, not recorded in the dictionaries. In addition, the system of word-formational units with pellucid semantics, lacking in lexicological layers.

Key words: word-formation, word innovations, nomination, communication, function, model, semantic category, text-formation.

Актуальність цього дослідження визначається відсутністю комплексного аналізу нагромадженого теоретичного та практичного доробку в теорії словотвору сучасної німецької мови з урахуванням номінативних і комунікативних аспектів функціонування мовних одиниць, динамічного аспекту синхронного словотворення та процесів авторського і okazіонального творення нових словотвірних одиниць.

Метою статті є висвітленн номінативних та комунікативних функцій німецького словотворення в процесах мовленнєвої діяльності.

Об'єктом дослідження є словотвірна система сучасної німецької мови у всьому розмаїтті її способів і моделей та в розрізі всіх частин мови.

Предмет статті – новотвори, okazіональні та авторські слова, не зафіксовані словниками сучасної німецької мови в розрізі всіх частин мови, способів та моделей словотворення, що відображають активні і динамічні аспекти функціонування словотворчих процесів.

У попередньому викладі неодноразово вказувалося на необхідність

багатоаспектного аналізу системи словотворення, комплексного підходу до словотворчих явищ і процесів. Поліфункціональність та багатоаспектність словотворення вимагають саме такого підходу, бо лише за цієї умови можна досягнути такого наукового відображення цієї мовної підсистеми, яке відображає її у всій повноті проявів, не лише як арсенал наявних засобів номінації, здатний розвиватися і поповнюватися завдяки існуванню словотворчих правил і моделей, норм сполучення між словотворчими компонентами, а й як процес творення нових мовних одиниць у процесі мовлення, як засіб організації мовленнєвих структур, тематичного і рематичного членування тексту, забезпечення зв'язності і когезії текстових відрізків і цілісних текстів. За такого підходу словотворча система розглядається не лише у її статичності, а й у динаміці творчих комунікативних процесів, що розгортаються у нас на очах, не лише в нормативному, а й в оказіональному аспекті, як засіб індивідуальної мовленнєвої творчості, образності, метафоричності, мовного новаторства. Все це є актуальним завданням теорії словотвору сучасної німецької мови, але залишається ще маловивченим, або ж вивченим лише епізодично, у зв'язку із аналізом окремих словотворчих моделей чи засобів словотворення. Повне висвітлення цієї проблематики в рамках одного дослідження виходить за рамки окремо взятої дисертації, однак ми робимо спробу окреслити деякі важливі напрямки такого багатоаспектного підходу, причому не обмежуємося при цьому ані якоюсь словотворчою моделлю, ані конкретним способом словотворення, ані словотворенням у межах окремо взятої частини мови. До аналізу залучаються всі способи та моделі словотворення безвідносно до їхньої належності до тої чи іншої частини мови. Це забезпечує широку фактичну і фактологічну базу і відкриває широкі можливості для виявлення творчого потенціалу словотворчої системи сучасної німецької мови в цілому.

Основоположні теоретичні поняття трактуються згідно з загальноприйнятими та уточненими дефініціями, які побутують у сучасній лінгвістичній теорії. Зокрема, функція мови/мовлення, окремого фрагмента мовної системи чи лінгвістичної одиниці визначається як цільова призначеність, зумовленість чи спрямованість цих єдностей або елементів, спричинена потребами номінації та комунікації [1; 2]. Номінація розглядається як процес позначування, найменування предметів та явищ навколишньої дійсності мовними засобами [3].

Комунікація трактується як складний процес, що виростає із взаємодії таких чинників:

- 1) суб'єкт – мовець або автор письмового тексту;
- 2) об'єкт – реципієнт або адресат;
- 3) мовленнєва діяльність;
- 4) мета, комунікативний намір (інтенція) автора вислову;
- 5) комунікативна компетенція суб'єкта та об'єкта спілкування;
- 6) продукт – текст [4; 5].

Мовленнєва діяльність полягає в усвідомленні мотиву, плануванні конкретних цілей та їх можливих реалізацій, визначенні конкретних завдань та шляхів їх розв'язання, в осмисленні та розробці програми конкретних дій, виконанні цих дій з урахуванням програми та в контролі за результатами їх виконання [6]. Текст вважається продуктом реалізації комунікативної компетенції за допомогою механізмів мовленнєвої діяльності. За такого розуміння вивчення текстів можна вважати вивченням мови в дії [7]. У дослідженні використовується найбільш розгорнуте визначення тексту, що містять сім конститутивних його ознак:

- 1) ситуативність;
- 2) інтенціональність;
- 3) відповідність намірам адресата;
- 4) інформативність, вплив на інтерес реципієнта;
- 5) когезію (зв'язність);
- 6) когерентність (цілісність, послідовність змісту тексту за рахунок певної ієрархії смислових елементів, пов'язаних реляціями);
- 7) інтертекстуальність [8].

Принципове значення має положення про три нерозривно взаємопов'язані сторони функціонування мовного знака – синтактику, семантику та прагматику [9]. Увесь подальший виклад ґрунтується на визнанні “польової організації” словотвірної системи. Згідно з цим принципом класи та підкласи мовних одиниць, категорій, елементів, різні класифікаційні схеми розглядаються не як чітко розмежовані величини з різкими випуклими обрисами, а як по-особливому структуровані сукупності з яскраво вираженим ядром і поступовими зонами переходу до периферії, зі взаємонакладанням та взаємоперетинанням сусідніх різнопольових периферійних сегментів [10]. Цією обставиною зумовлене й існування численних проміжних явищ, котрі суперечать наявним класифікаціям і викликають поживлені дискусії та термінологічні

розходження. Тому всі класифікаційні схеми повинні враховувати наявність зон взаємодії, перетинання класів, підкласів, одиниць зі зменшенням домінантних для кожного класу ознак у міру просування від центру до периферії [11:52].

У сучасній лінгвістичній теорії існує два основні погляди на словотвірний лад, на його сутність і цільове призначення:

а) словотвір як складноструктурована стала система засобів, способів та моделей, словотвірний каркас конкретної мови;

б) словотвір як система в дії, динамічна форма організації та структуризації лексичного складу мови, що безперервно розвивається й удосконалюється. Однак право на існування має ще один, не менш важливий погляд: словотворення у номінативних та комунікативних процесах, його роль і місце в здійсненні номінативно-класифікаційної та комунікативної діяльності людини. Вона пов'язана з текстоцентричним, комунікативно-прагматичним підходом. Синтез усіх поглядів при чільній ролі останнього з них – одна з найістотніших особливостей цього дослідження.

Відповідно до сказаного вище в третьому розділі дисертації піднімаються три актуальних проблеми вивчення словотворчих явищ і моделей в комунікативному аспекті, у мовленнєвих процесах їхнього вживання, з урахуванням стильових характеристик тексту, комунікативних авторських інтенцій, прагматичних чинників та закономірностей побудови і розгортання текстів і мовленнєвих актів. Ще раз наголосимо, що це дослідження лише вказує на перспективні шляхи, окреслює горизонти можливих подальших напрямків аналізу, що потребують подальшої деталізації і серйозного наукового висвітлення.

Зауважимо, що дослідження виконано на матеріалі письмових текстів, а не процесів усного мовлення. Ми виходимо з того, що тексти є матеріалізацією мовленнєвих процесів, в них здійснюються номінативні, когнітивні та комунікативні операції, котрі є неодмінною передумовою успішного спілкування. Кожний текст (за винятком стандартних інструкцій з експлуатацій, настанов, рецептів та інших стандартизованих форм мовлення) несе на собі авторський відбиток, позначений індивідуальністю стилю, є продуктом впливу різноманітних ситуативних, прагматичних та інших комунікативно релевантних чинників. Проте розглядаючи письмовий текст, доводиться мати справу із “готовим продуктом” у відриві від конкретних умов та ситуації його творення, тому

деякі аспекти неминуче залишаються поза увагою. Та все ж і такий підхід дає можливість виявити специфічні і багатоманітні текстотворчі функції словотворчих одиниць, починаючи від зв'язності тексту, і аж до надання йому образності, метафоричності, неповторного звучання за рахунок творчого використання наявних словотвірних можливостей і їхньої адаптації до авторських потреб.

Можна згадати ще чимало інших можливих напрямків дослідження крізь призму процесів текстотворення, зокрема, аналіз словотворення з точки зору прагматики мовленнєвих процесів, учасників спілкування, характеристик адресата, авторських інтенцій тощо. Але всі ці завдання виходять за рамки однієї окремо взятої дисертації і можуть стати предметом спеціальних окремих досліджень.

Поняття функції міцно увійшло в теорію лінгвістичних досліджень і застосовується не тільки при вивченні мови як знакової системи особливого типу чи як реальної комунікативної діяльності, а й при аналізі одиниць різноманітних мовних рівнів. У першому випадку під функцією розуміють позалінгвально й психологічно зумовлене призначення системи мови для виконання різноманітних завдань, що конструює мову й визначає її сутність, чи цільову спрямованість [2; 12], цільову зумовленість мовних явищ [13]. У другому випадку поняття “функція” пов'язується з ролями відповідних класів слів, словосполучень у складі одиниць більш високого рівня під час відтворення в мовленні. Обидва значення терміна “функція” знаходяться у відношеннях ієрархічних зв'язків: функції лінгвістичних одиниць зумовлені функціями мови як знакової системи й продукту мовленнєвої діяльності [14], проте вони не тільки “повторюють”, “дублюють” мовні функції, але й реалізують власні, специфічні функції, що підлягають аналізу й систематизації в рамках функціонального підходу до аналізу мовних засобів.

Такий підхід найбільш повно й послідовно здійснений у морфології і синтаксисі [15; 16], у зв'язку з чим у мовознавстві прийнято говорити про “граматичні” й “синтаксичні” функції. Існують спроби функціонального опису лексичних одиниць [17:85; 18]. Водночас у словотворі, що виокремився в самостійну лінгвістичну дисципліну, поняття “функція” залучається до аналізу словотворчих одиниць лише епізодично й у зв'язку з розв'язанням інших завдань. Між тим у словотворі усталилася думка про своєрідність, якісну відмінність одиниць і категорій цієї ділянки мовної системи від одиниць і категорій суміжних мовних рівнів [19:48–52; 20]. У

зв'язку з цим можна припустити, що є й особливі функції словотворчих одиниць, що впливають зі специфічних якостей системи словотворення. Виявлення, систематизація і характеристика цих функцій належить до актуальних завдань словотвору.

На підставі твердження, що “мова – це система засобів вираження, що слугує певній меті” [21:69], поняття “функція мови/мовлення”, “функція ділянки мовної системи”, “функція лінгвістичної одиниці” визначаються як цільове призначення, зумовленість і спрямованість мови/мовлення, мовної підсистеми, лінгвістичної одиниці, продиктовані потребами комунікації. Таке визначення дає можливість здійснити функціональний аналіз мовної системи, рівнів і лінгвістичних одиниць, що її утворюють, ураховуючи той факт, що мова не існує поза людиною, поза мовним колективом [19].

Застосування викладених вище положень до аналізу словотворення приводить до типології функцій системи словотворення і її будівельних одиниць за допомогою виявлення двох опозицій, члени яких протиставлені за такими ознаками:

- 1) загальномовний/ автономний характер виділених функцій;
- 2) відношення їх до системи мови/ мовленнєвої діяльності.

Відповідно до цього можна виділити загальномовні/автономні, системні/мовленнєві функції системи словотворення та елементів, що її утворюють. Функціональні опозиції в системі словотворення не мають характеру жорсткого протиставлення: автономні функції можуть впливати із загальномовних, мовленнєві функції є похідними від системних. Обидві опозиції являють собою множини, що перетинаються. Ці функції взаємопов'язані і взаємодіють у рамках висловлювання/ тексту, оскільки всі вони інтегруються саме у висловлюванні/тексті.

Загальномовні функції словотворчих одиниць в системі мови і в мовленні

У лінгвістичній теорії існує багато класифікаційних функцій мови як системи [22; 23] і мови як актів говоріння, сприймання і розуміння, пов'язаних з певною культурою, соціолінгвістичною ситуацією, з урахуванням усіх чинників, що неодмінно наявні в кожній словесній комунікації [6]. Незалежно від підходів і позицій лінгвістів уся багатоманітність виділених функцій мови/мовлення можна звести до семи найважливіших видів:

- 1) комунікативна;

- 2) номінативна (денотативна, репрезентативна);
- 3) когнітивна (гносеологічна, пізнавальна);
- 4) сигніфікативна (концептуальна);
- 5) емоційно-експресивна (емотивна);
- 6) прагматична (переконувальна, функція впливу, директивна);
- 7) естетична функція [24; 25].

Важливо підкреслити, що всі ці функції, за винятком когнітивної і сигніфікативної, являють собою в мовленнєвій діяльності особливі прояви комунікативної функції [26], їх ієрархія, залежно від умов комунікації, може змінюватися, що виражається в переважанні тієї чи іншої функції в конкретній мовленнєвій структурі.

Названі вище функції реалізуються різноманітними ділянками мовної системи, а тим самим й окремими лінгвальними одиницями у їх складі, нерівномірно. Так, на фонологічному рівні деякі з цих функцій або відсутні (когнітивна, сигніфікативна, номінативна, прагматична), або мають специфічний характер (комунікативна, емоційно-експресивна, естетична). Водночас елементи фонологічного рівня характеризуються й автономними функціями (смісло-розрізнявальна, делімітативна, демаркаційна, перцептивна та ін.).

Під час реалізації системи словотворення в мовленні відбувається зсув в ієрархії її загальномовних функцій: на передній план висувається комунікативна функція. У зв'язку з цим відбувається перетворення похідного слова-найменування в похідне слово – компонент висловлювання. Включення похідного слова в мовленнєвий акт [27; 28] зумовлює реалізацію двох загальномовних функцій, відсутніх у системі словотворення – прагматичної та естетичної.

Автономні функції словотворчих одиниць у системі мови і в мовленні

Названі автономні функції належать до різних конструктивних одиниць словотворення. Так, класифікувальна, модифікувальна й транспонувальна функції пов'язані переважно певними типами афіксів й афіксальних словотворчих моделей, відсильна (асоціативна) функція – з похідними основами у складі похідного чи повнозначними основами у складі складного слова. Однак усі ці функції реалізуються лише в разі поєднання словотворчих елементів у похідне слово.

Автономні системні функції словотворення й одиниць, що його утворюють, достатньо описані, тому немає потреби докладно зупинятися

на їхній характеристиці. Зазначимо лише, що під класифікувальною функцією розуміється лексико-семантична субкатегоризація номінативних одиниць у рамках частин мови, що існують у тій чи тій мові. Модифікувальна функція пов'язана лише з видозміною лексичного значення слова у складі відповідної частини мови. Транспонувальна функція полягає в переведенні слова з одного лексико-синтаксичного класу до іншого, що супроводжується інколи зсувом лексичного значення (лексична деривація), а частіше тільки зміною (діапазону) його синтаксичного функціонування (синтаксична деривація) [29:61, 30].

На більш докладний розгляд заслуговують дві автономні системні функції, тісно пов'язані з особливостями структури і семантики похідних слів. Відсильна (асоціативна) функція полягає в здатності словотворчих одиниць передавати своє значення за допомогою вказівки на інше найменування, що існує в мові. Характер відсилання до твірного слова об'єктивується словотвірною структурою похідного слова, що фіксує тип асоціативного зв'язку між твірною і похідною одиницею. Завдяки цій функції відбувається усвідомлення й декодування похідних слів як вторинних мовних найменувань особливого типу, що ґрунтується на реальній психофізіологічній основі сприйняття й розуміння цього типу мовних знаків. Диференціувальна функція полягає в уточненні значення лексичних одиниць за допомогою специфікації чи диференціації й пов'язана переважно зі словоскладанням певного типу і префіксацією. Функція структурного і смислового членування й організації словникового складу ґрунтується на здатності похідного слова до розчленованого представлення названого поняття й виявляється в наявності структурно-семантичних і асоціативних зв'язків між словотворчими одиницями всередині системи словотворення, між похідними й кореневими словами в лексичній системі мови. Функція абстрактизації словникового складу реалізується в системі мови через посередництво певних словотворчих моделей, за якими виникають найменування абстрактних понять.

Частина автономних системних функцій виявляється і в мовленні/мовленнєвих висловлюваннях, однак здебільшого має лише другорядне значення (номінативна, відсильна) і підпорядкована найважливішим мовленнєвим функціям, мотивована комунікативним наміром автора висловлювання.

Досліджуючи мовленнєві/ текстові функції словотворчих одиниць, у

центр уваги висувають категорії, пов'язані з цільовою установкою, композицією аналізованого типу висловлювання, стратегією використання мови для досягнення комунікативного наміру того, хто говорить/ автора.

Відходячи від труднощів і не розв'язаних поки остаточно питань теорії функціональних стилів [31], зазначимо, що в нинішній час можна вважати загальноприйнятим положення про наявність наукового і публіцистичного стилів, про своєрідність художнього мовлення, що зумовлює потребу його стилістичного аналізу незалежно від того, чи визнається воно як окремий стиль чи ні. Оскільки науковий і художній тексти найбільш чітко протиставлені один одному за ознакою “раціональне-емоційне”, “логіка-експресія”, а тексти публіцистичного стилю синтезують у собі два основні композиційно-стилістичні типи викладу змісту: інформаційно-логічний і белетризований, експресивний [31:78], саме вони слугували матеріалом для виявлення й ілюстрування мовленнєвих автономних функцій словотворчих одиниць.

Функція семантичної і синтаксичної компресії характеризує переважно словотворення на синтаксичній основі, унаслідок якого виникає похідне слово, що означає в перетвореному й трансформованому вигляді “не окремий фрагмент дійсності, а ситуацію, що стоїть за ним, подію, розчленовану дію, поняття, ознаку” [32:54]. Унаслідок цього процесу виявляється можливим “вживати цілі речення як прикметники чи іменники і вводити їх у цій новій ролі в інші речення” [33:256]. Ця функція зустрічається в усіх типах аналізованих текстів.

Порівняйте – науковий стиль: «*Alle diese Gründe laufen letztlich auf einem zusammen: der Verwertbarkeit von und dem Verwertbarkeitsinteresse an Linguistik*» (*Muttersprache*, 2004, № 3); публіцистичний стиль: «*Selbstverständlich hat politischer Conference ... Verantwortungsbewußtsein zur Voraussetzung, ein Sich-mit-verantwortlich-Fühlen für das, was in unserem Lande geschieht*» (*Neues Deutschland*, 29/30. Dezember, 2009); художнє мовлення: «*Festteilnehmer... erhielten ein gestempeltes Pappkärtchen, es berechtigte zur Entgegennahme einer Bockwurst*» (*E. Strittmatter. Der Wundertäter (II)*, in: *Deutsch als Fremdsprache. Literarisches Sonderheft*, 2005).

Трансформація підкреслених у тексті похідних слів спричинила б значне ускладнення синтаксичної структури і збільшення обсягу висловлювання.

Функція синтаксичного чи семантичного варіювання однаково вживана у всіх трьох типах текстів.

Порівняйте – науковий стиль: «...*die Erzeugungsregeln für englische Kompositionstypen aus Satzbegriffsstrukturen zeigen das synchronische Funktionieren dieses «Teilprogramms»* (H. E. Brekle. *Generative Satzsemantik und transformationelle Syntax im System der englischen Nominalkomposition. München, 2007*); публіцистичний стиль: «*Versuche in Waldgebieten zeigten, dass das Wild vor dem Betreten der Fahrbahn (durch das Signal) gewarnt wird*» (*Der Morgen, №. 109, 2001*); художнє мовлення: «...*es herrschte eine Art Einverständnis, an solche Fragen nicht zu rühren, und das eben ist das Tabu, das Einverständnis im Rührnichts-daran, eine Art Intimsphäre der Gesellschaft*» (F. Fühmann. *22 Tage oder Die Hälfte des Lebens, in: Deutsch als Fremdsprache. Literarisches Sonderheft, 2005*).

Трансформація виділених словотворчих одиниць у конструкції зі словами співвідносними з ними за коренями, призвела б, у першому випадку, до нагромадження генетивів, у другому – до накопичення предикатів, у третьому – до синтаксичної монотонності. Часто трапляються також випадки, у яких похідні слова реалізують функцію семантичного варіювання, що має на меті ввести, пояснити значення деривата за допомогою синтаксичних засобів (словосполучення, речення), дати розчленоване уявлення про його семантику для наступного вживання в ролі репрезентанта розгорнутого змісту.

Порівняйте – науковий стиль: «*Solche sachverhaltsbezeichnungen (neutral in bezug auf die Opposition Aktiv/Passiv) sind z. B. Bezeichnungen von nichthandlungshaften, d. h. keinen Handelnden aufweisenden Vorgängen*» (R. Harweg. *Zur Definition von Aktiv und Passiv, in: Linguistics, 97, 1, 2003*); публіцистичний стиль: «*Rote Rüben sind Ganztagspflanzen, d. h. sie blühen und fruchten nur dann, wenn sie täglich eine etwa 13-stündige Belichtungszeit haben*» (*Berliner Zeitung, 2006, № 121*); художнє мовлення: «*Es war unter der Hand so etwas wie eine Zwergnovelle oder Novelette entstanden*» (E. Strittmatter. *Der Wundertäter. (II), in: Deutsch als Fremdsprache. Literarisches Sonderheft, 2005*). Однак у подібних випадках похідні слова і відповідні їм синтаксичні конструкції не можуть розглядатися в ролі рівноправних семантичних варіантів, оскільки вони не тотожні за смисловою структурою, функціями і місцем, яке вони посідають у системі мови [34:240-242].

Функція абстрактизації стилю викладу найінтенсивніше

проявляється в мові науки і техніки, проте все ширше проникає і в інші сфери мовленнєвої діяльності.

Порівняйте – науковий стиль: «*Unser kleines Experiment hat uns zweierlei zum Bewußtsein gebracht: einerseits eine verwirrende Fülle von **Bildungs- und Beziehungsmöglichkeiten**, eine ausgeprägte **Schichthaftigkeit**, andererseits doch auch **die Präsenz und Wirksamkeit** bestimmter **Ordnungskräfte**, bestimmter **Kristallisationstendenzen**» (R. Hotzenköcherle. *Gegenwartsprobleme im deutschen Adjektivsystem*, in: *Neuphilologische Mitteilungen*, 2007, Helsinki, LXIX, 1); публіцистичний стиль: «...eine **Entrückung in Sphären des Zeitlos-Geistigen und Allgemein-Menschlichen** handelt uns jenen **Kulinarismus** ein, den zu bekämpfen wir angetreten waren» (*Theater der Zeit*, 2006, 1); художнє мовлення: «*Es gibt Städte, die haben...etwas **Verschlafenes und Einschläferndes** an sich*» (R. Christ. *Reisebilder. Ansichtskarten aus der BRD. Berlin und Weimar*, 2003). Ця функція часто пов'язується з тенденцією сучасної німецької мови до номінального стилю [17].*

Функція смислового виділення понять спостерігається у всіх трьох аналізованих різновидах текстів. Сислове виділення основних понять тексту й акцентування уваги адресата на цих поняттях досягається або за допомогою словотворчого контрасту або методом словотворчої диференціації, розчленування загального поняттєвого змісту або за допомогою «оживлення», актуалізації внутрішньої форми похідного слова з затемненою мотивованістю.

Порівняйте – науковий стиль: «*Es ist also pure Willkür, **das** aus der Determination **Ableitbare** zum Kern des Inhalts, zur «**Systembedeutung**» zu deklarieren und **das** daraus nicht **Herleitbare**... als bloßen «**Zusatz**» zu betrachten» (H.M. Gauger. *Durchsichtige Wörter. Zur Theorie der Wortbildung. Heidelberg*, 1991) (сислове виділення понять досягається за рахунок контрасту: «*Das Ableitbare – das nicht Herleitbare*» – і за рахунок диференціації, розчленування цих понять, поданого також у протиставленні: «*Kern des Inhalts, «Systembedeutung» – «Zusatz»*»); «**Das Bewußtsein** kann nie etwas anderes sein als **das bewußte Sein** (K. Marx) (сислове виділення в цьому випадку – наслідок оживлення, актуалізації внутрішньої форми похідного слова «*das Bewußtsein*»); публіцистичний стиль: «*Volkstümlichkeit*» ist als historische Kategorie zu verstehen und in dem von Brecht dargelegten Zusammenhang von **Verständlichsein** und **Verständlichwerden**» (*Deutsch als Fremdsprache. Literarisches Sonderheft**

2006) (виділення за допомогою контрасту); художнє мовлення: «*Seit diesem Tag geht ihnen (Johna und Rudi) nicht gut. Seit diesem Tag... ist das Spiel gestört. Ihr beides schönes, wahrhaftes, großes **Zusammenspiel**... **Dieses Findenspiel** der richtigen Zutrefflichkeiten gegen das Zwielight. **Dieses Steigspiel** gegen die träge Erdschwere des bloßen Natürlichen. **Dieses Stehspiel** gegen die Gewöhnlichkeiten der Überforderung. **Dieses Bleibspiel** gegen das Vergängliche. **Dieses Frage- und Springpunktspiel** unserer Aufgaben. **Dieses Spiel**, das sowieso ständing im Gange ist, ob wir dazu lustig sind oder nicht» (M.-W. Schulz. *Triptychon mit sieben Brücken*. Halle (Saale), 2004).*

У цьому випадку смислове виділення поняття «*Spiel*» досягається розчленуванням його значення за допомогою утворення низки складних слів з другим компонентом «*Spiel*» за моделлю означального словоскладання.

Конструктивна чи сполучна функція словотворчих одиниць у тексті визначається особливостями семантики похідних слів, які в перетвореному і трансформованому вигляді можуть слугувати позначенню того ж, що зазвичай позначається цілим висловлюванням, і в цьому сенсі виступають заміниками певних ситуацій, подій. Завдяки цьому похідні слова виявляються здатними до сполучення смислових відрізків тексту, співвіднесення їх між собою і реалізують функції, близькі до анафоричних і катафоричних функцій вказівних слів і займенників.

Порівняйте – науковий стиль: «*Das Nebeneinander von -bar und -lich-Formen ist basisabhängig. Nicht sehr viele Adjektive mit Basen aus einfachen Verben haben -bar und -lich gleichermaßen, sehr viel mehr mit Basen aus präfigierten Verben und bei mit -un negierten Adjektiven sind -bar und -lich fastgleich häufig*» (B. Naumann. *Wortbildung in der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen, 1992) (складний прикметник «*basisabhängig*» вбирає в себе значення всього наступного змістового відрізка тексту і при подальшому вживанні в тексті повне розуміння його значення можливе лише за умови врахування тієї обставини, що за похідним словом «*basisabhängig*» стоїть ціле висловлювання); публіцистичний стиль: «*Albert Wendts Figuren sind **Kunstfiguren**, nach den Gesetzen der Kunst gemacht, nicht in einem pragmatischen Sinn «aus dem Leben gegriffen». Keine platten Abbilder der Wirklichkeit, sondern Konzentrate der Wirklichkeit, ins Wesentliche gehoben*» (Theater der Zeit, 2005, 1); художнє мовлення: «*Aber Gustav führte etwas anderes in Stanislaus Werkstatt: Unerhörtes war auf dem Vorwerk geschehen: **man hatte Altvater***

Adam seine sieben Hühner aus dem morschen Stall gestohlen. Der Volkspolizist hatte gesucht, aber nur Federn, Federn und keine Hühner gefunden. Über dreieinhalb Hühner hätte niemand ein Wort verloren, aber nur Federn, Federn und keine Hühner gefunden. Über dreieinhalb Hühner hätte niemand ein Wort verloren, aber sieben Hühner – das ist unsolidarisch. Der Diebstahl muß in die Zeitung?.. Die Hühnernote erschien» (E. Strittmatter. Der Wundertäter (II), in: Deutsch als Fremdsprache. Literarisches Sonderheft, 2005).

Підсумовуючи, відзначимо умовність розмежування й окремого розгляду функцій словотворчих одиниць з метою їх класифікації. У процесі мовленнєвої діяльності, так само як і в системі мови, всі вони виступають у складній єдності. У зв'язку з цим великий інтерес становить питання про взаємодію і взаємозумовленість названих вище функцій у різних типах висловлювань/текстів у різних словотворчих способах і моделях.

Послідовна реалізація функціонального підходу до аналізу словотворення у його відношенні до мови і мовлення дозволить відповісти не тільки на питання про принципи побудови, структурної і семантичної організації, про найважливіші конструктивні елементи цієї ділянки мовної системи, але й про його призначення для розв'язання складних і багатоманітних завдань у комунікації, його місце у пізнавальній, мовленнєво-мисленнєвій, емоційній і комунікативній діяльності людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кульчицький В. І. Особливі випадки словоскладання та їх номінативні властивості (на матеріалі німецької мови) / Віктор Іванович Кульчицький // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць / відп. ред. Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Видав. Дім Дмитра Бураго, 2010. – № 32. – С. 354–360.
2. Тезиси Празького лінгвістического кружка / отв. ред. В. А. Звегинцев. – 1960. – Ч. I: История языкознания XIX – XX веков в очерках и извлечениях. – С. 69–85.
3. Кремзикова С. Ю. Словотвір та дискурс: діяльнісні ситуації у старофранцузькій мові: [монографія] / Світлана Юхимівна Кремзикова. – К. : Видав. дім Дмитра Бураго, 2010. – 512 с.
4. Львов М. Р. Основы теории речи / М. Р. Львов – М. : Академия, 2002. – 248 с.
5. Почепцов Г. Г. Теоретическая грамматика современного английского языка: [учебник] / [Г. Г. Почепцов, И. П. Иванова, В. В. Бурлаков]. – М. : Высшая школа, 1981. – 285 с.
6. Леонтьев А. А. Деятельность. Сознание. Личность / А. А. Леонтьев // Избранные психологические произведения. – М. : Педагогика, 1983. – С. 24–35.
7. Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи / [Е. С. Кубрякова, А. М. Шахнарович, Л. В. Сахарный]. – М. : Наука, 1991. – 240 с.
8. Beaugrande R.-A. de. Introduction to Text Linguistics / Robert-Alain de Beaugrande, Wolfgang U. Dressler. – London : Longman, 1981. – 270 p.
9. Моррис Ч. У. Основания теории знаков [Электронный ресурс] / Чарльз Уильям Моррис // Семиотика : сб. пер. / под ред. Ю. С. Степанова. – М. : Радуга, 1982. – 358 с. – Режим доступа к ст.: <http://elenakosilova.narod.ru/studia/sinn/morris.htm>
10. Kempcke G. Die

Bedeutungsgruppen der verbalen Kompositionspartikeln an- und auf- in synchronischer und diachronischer Sicht / G. Kempcke // Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur. – Bd. 57. – Halle (Saale), 1965. – S. 392–426; Bd. 88. – Halle (Saale), 1966. – S. 276–305. 11. *Tobler L.* Über die Wortzusammensetzungen nebst einem Anhang über die verstärkenden Zusammensetzungen / Ludwig Tobler. – Berlin : Ferd. Dümmler's Verlagsbuchhandlung, 1868. – S. 52. 12. *Ammer K.* Einführung in die Sprachwissenschaft / Karl Ammer. – Bd. I. – Halle (Saale) : Veb Max Niemeyer Verlag, 1958. – 212 S. 13. *Ходаковська Н. Г.* Семантичний та прагматичний аспекти стилістично маркованих похідних іменників сучасної німецької мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Ходаковська Наталія Григорівна ; Київськ. нац. лінгвіст. ун-т. – К., 2008. – 20 с. 14. *Бондарко А. В.* Таксис / Александр Владимирович Бондарко // Теория функциональной грамматики : Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. – [2-е изд.]. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 352 с. 15. *Мухин А. М.* Функциональный анализ синтаксических элементов / Анатолий Митрофанович Мухин. – Л. : Наука, 1964. – 292 с. 16. *Привалова М. И.* О типах и стилях литературного языка / М. И. Привалова // Вопросы теории и истории языка. – Л., 1969. – 85 с. 17. *Улуханов И. С.* Словообразовательная семантика в русском языке / Игорь Степанович Улуханов. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 256 с. 18. *Кубрякова Е. С.* Части речи в ономазиологическом освещении : [монография] / Елена Самойловна Кубрякова. – [2-е изд.] – М. : ЛКИ, 2008. – 120 с. 19. *Степанова М. Д.* Части речи и корреляции лексических единиц / Мария Дмитриевна Степанова // Теория языка. Англистика. Кельтология. – М. : Наука, 1976. – С. 139–145. 20. *Тезисы Пражского лингвистического кружка* / отв. ред. В. А. Звегинцев. – 1960. – Ч. I : История языкознания XIX – XX веков в очерках и извлечениях. – С. 69–85. 21. *Гухман М. М.* Словообразование посредством превербов / М. М. Гухман // Сравнительная грамматика германских языков. – М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1956. – Т. III. – 394 с. 22. *Хомутская Н. И.* Проблема создания словаря словообразовательных элементов (на материале немецких коллоквиальных глаголов) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Наталья Ивановна Хомутская ; Московск. гос. пед. ун-т. – М., 2002. – 270 с. 23. *Gersbach B.* Wortbildung in gesprochener Sprache: Die Substantiv-, Verb- und Adjektivzusammensetzungen und -Ableitungen im “Häufigkeits- wörterbuch gesprochener Sprache” / Bernhard Gersbach, Rainer Graf, Arno Ruoff. – Tübingen : Niemeyer, 1984. – 313 S. 24. *Общее языкознание.* Формы существования, единицы, история языка / под рук. Б. А. Серебренникова. – М. : Наука, 1970 – С. 38. 25. *Сыроваткин С. Н.* Значение высказывания и функции языка в семиотической трактовке / С. Н. Сыроваткин. – 1973. – № 5. – С. 45–77. 26. *Поллюжин М. М.* Функциональный і когнітивний аспекти англійського словотворення / Михайло Михайлович Поллюжин. – Ужгород : Закарпаття, 1999. – 240 с. 27. *Буянов А. П.* Субстантивные полусуффиксы в словообразовательной системе современного немецкого языка : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / А.П. Буянов ; Московск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. Мориса Тореза. – М., 1979. – 26 с. 28. *Flury R.* Struktur und Bedeutungsgeschichte des Adjektiv- Suffixes -bar / Robert Flury. – Winterthur : P. G. Keller-Verlag, 1964. – 127 S. 29. *Левинсон Н. Н.* Соединение локального наречия и глагола в немецком языке как словосочетание и как сложное слов : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Н. Н. Левинсон. – Л., 1971. – 26 с. 30. *Одинцов В. В.* Стилистика текста / Виктор Васильевич Одинцов. – [4-е изд.]. – М. : ЛКИ, 2007. – 264 с. 31. *Кубрякова Е. С.* Номинативный аспект речевой деятельности : [монография] / Елена Самойловна Кубрякова. – [2-е изд.] – М. : ЛКИ, 2008. – 160 с. 32. *Бенвенист Э.* Синтаксические основы именного сложения / Эмиль Бенвенист // Общая лингвистика. – [4-е изд.] – М. : Эдиториал УРСС, 2010. – 448 с. 33. *Степанова М. Д.* Словообразование современного немецкого языка / М. Д. Степанова ; под ред. Т. В. Строевой. – [2-е изд. испр.]. – М. : КомКнига, 2007. – 376 с. 34. *Глушак Т. С.* Номинализация и понятие “именного стиля” в немецком языке / Т. С. Глушак, Д. А. Паремская // Филологические науки. – 1981. – № 2. – С. 65–71.